

II. Abdülhamid'in Dış Politikası

Selim Derinçil

1876-1908 yılları arasındaki Osmanlı dış politikasının temel ilkesi "devletin kendi haline kalması" özlemi olarak verilebilir. Sultan II. Abdülhamid'in altı yıllık hükümdarlığı boyunca bu ilke, dış politikada en azından bir ölçüde uygulanmıştır. Bu amaçla uluslararası ilişkilerde her türlü zorunluluğun önüne geçilmesi, Osmanlı sultanının siyasi alanında dış müdahaleyi en aza indirmeye çalışılmıştır. İkinci devlet ve toplumun yararlarının artırılması için barış ve dostlukla uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi, Osmanlı sultanının dış politikasının temel ilkesidir. Üçüncü ilke ve dış politikasının temel ilkesidir. Bu ilke, Osmanlı sultanının dış politikasını belirlemiştir. Bu ilke, Osmanlı sultanının dış politikasını belirlemiştir. Bu ilke, Osmanlı sultanının dış politikasını belirlemiştir.

İlk Yıllar

Genç sultanın dış ilişkilerde diziğleri tam anlamıyla eline alması iki yıl

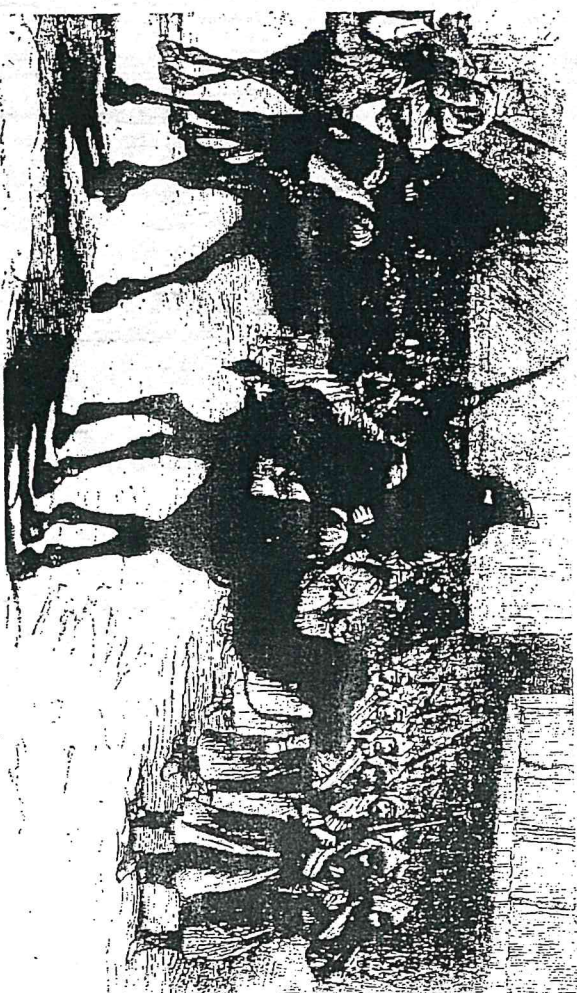

Berlin Antlaşması'ndan Mısır'ın İşgaline

Osmanlı İmparatorluğu ve ondan kopan ulusların kaderini tayin eden bu konferans 13 Temmuz 1878'de sonuçlandı. Osmanlı Devleti Bosna-Hersek'i, Sırbistan'ı, Karadağ'ı yitirdi. Bulgaristan üçte bölünmüştü ve Osmanlı idaresi-

kadar sınırlıydı. 1876-1878 yılları imparatorluk için yıkım yıllarıdır. Tarihinin en büyük felaketlerinden olan Osmanlı-Rus Savaşı Osmanlı Devleti'nin yok olma tehlikesine getirmiştir. Bu savaş, Osmanlıların bir süre için kazanabileceği yolundaki İngiliz tekliflerinin yardımıyla başlatılan çarpışmaların sonucu Rus kuvvetleri Ayastefanos (Çeşitköy) katar gelinileti (3 Mart 1878). Sultanın dış politikada ilk deneyimlerini İngiltere'nin boş çıkan bu vaadeti oluşturmuştu. İstanbul perşan Rumeli göçmenleriyle dolmuş, "hayırhan" amaçlarla gelen İngiliz donanması payitahtı onelerine demir atmıştı. Bu olaylar silsilesi Abdülhamid'in mulak idaresini başlatmasına yol açmıştı. İki yıl sonra Kanun-ı Esasî'nin "Mafâ Kadrlılıyla" ilgili olarak İngiliz Seftir Goshen'in elçiliğine maruz Xaia sultan bu olayları gerçekleştirmişti. Ayrıca özel muharrırlardan bu savaşın etkilerini hayırlı boyutla anlatılmakta ve bu savaşın "bir meydan-ı felaket ve ibret" olarak söz edilmektedir. Bu savaş aynı zamanda imparatorluğun nüfus dağılımı açısından da bir dönüm noktasıydı. Rumeli eyaletlerinin çoğunun elden girmesiyle artık kesin bir "Müslüman çoğunluğundan" söz edilebilirdi.

II. ABDÜLHAMİD'İN ÖZLEMİ: II. Abdülhamid'in tüm cabası "devletin kendi haline kalması"nı sağlamak. Bunun için dış müdahaleleri aşmaya indirme ve nispeten tarafsız bir politika izlemek istiyordu. Bunun için de zaman kazanmak önemliydi. Fakat dış etkiler, büyük devletlerin aralarındaki nüfuz, kayması zaman kazanmayı süratli kılıp, dünyayı büyük bir çabıyla eğilime getiren, ortaya çıkan siyasi konjonktürün tüm dengeleri değiştirdi. Yeni konjktür II. Abdülhamid'in sultanlığının sonunu da hazırlıyordu.

YIKIM YILLARI: "93 Harbî" diye de bilinen 1876-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Osmanlı Devleti'ni bir yok olmanın eşiğine kadar getirmişti. Ashında savaş büyük ölçüde İngiliz teklifleriyle başlamıştı. Ancak Osmanlı ordusu bütün cepheelerde yenilgiye uğrayınca, imzalandı antlaşmanın sonucunu çok kötü oldu. Resimde General Skobelev komutasındaki Rus askerleri Edirne sokaklarında.

ne sadece Doğu Rumeli bırakılmıştı. Ayrıca Kar, Ardahan ve Batum Ruslara terk edildi. Yeni imparatorluk, topraklarının beşte ikisini ve nüfusun beşte birini yitirmişti. Tüm konferans boyunca Osmanlı muhabızlarına hakaretler veran bir kayıtsızlıkta davranıldı. Osmanlı basını muhabızları Karatodorî Paşa'nın merkeze çektiği telgrafatı kadetleri tayin edilen insanların görüşlerine dahi basıncı vermediği konusunda yakınlımları doludur.

1880'lerde başlayarak Abdülhamid'in politikasının ana ögesi haline gelen "İngiltere kuşkusunu"nun temeli 4 Haziran 1878'de akdolanın Kıbrıs Muharefesiyle atılmıştır. Giderek güçsüzleşen bir Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın Akdeniz'e immesine engel olamayacağını düşünen İngiltere, bu gelişmeleri gizisinden ayrılmamakla birlikte, doğu Akdeniz'i ve kendi ana sömürge olan Hindistan'ı emniyetle almak için Kıbrıs'ı bir "kale" olarak elde etmeye başlamıştı.

Kıbrıs'a ilerleyen Doğu Anadolu'da bir dizi İngiliz konsoloslukları açılacak ve gayrimüslim tebaadan oluşan mülis kuvvetleri bölgenin güvenliğini sağlayacak. Abdülhamid onu çileden çıkararak

DİŞ POLİTİKA VE DİPLOMASİ II. Abdülhamid'in Dış Politikası

bu önerileri İngiliz Seftir Layard, Sadrazam Sadık Paşa ve diğer bazı Osmanlı ricalları ısratları üzerine kabul etmek zorunda kaldı. Ancak sultanın o sırada diğer kopyalar şunlardı: Bu antlaşmanın geçici olduğuna dair Layard'ın yazılı teminatı alacak. İngiltere Berlin Kongresi'nde Osmanlıyı destekleyecek. Ayrıca Doğu Anadolu ile ilgili hükümler mümkün olduğu kadar muğlak bırakılacaktı. Fakat İngiltere Berlin'de Osmanlıyı desteklemekten başka sürekli olarak onu ödün vermeye zorladığı. 1877 Savaşı'ndaki İngiliz vaatlerini hatırlayan Abdülhamid için zaman zaman bir saplantı derecesine vararak olan İngiltere kuşkusunun zemini hazırlanmıştı.

Miralay Ahmed Urabi önderliğinde Mısır'da başlayan Mısır ulusu, 1882 Şubatında Urabi'yi destekleyen bir hükümetin iktidara getirilmesiyle vitend bulmuştu. Her ne kadar halife-ye saygıda kusur etmiyor görünüyorsa da harekatin İstanbul'dan kontrol altına alınamayacağı meydana çıktı. İngiltere ve Fransa'nın Mısır'ın işlerini ve özellikle Süveyş Kanalı'na egemen olma hırslarına karşı yerel bir silahlı muhalefet oluşmuştu. 1882 Haziran ve

Dış Politikada Genel Parametreler

Abdülhamid'in hatıraları ve 1882 ve 1908 arasında kaleme aldırıldığı muhtıra-i hümayunlar sultanın dış politikasında ana unsurun "İngiltere kuşkusunu" olduğunu ortaya çıkarmak-

tadır. İngilizler'in "dostluğunu" Eftis-
distan'ı iç emmen Hint nizamlarına
karsi uygulamış politikaya benzeren
Abdülhamid İngilizler'in etkisini baş-
ka devletlerle dengelemeye çalıştı. An-
cak II. Abdülhamid'in basit bir "den-
ge politikası" uyguladığını söylemek
yanlıştır. Dönemin politikası güden
güne ayrılanmılla birlikte bazı genel
parametrelerle kesinlikle bağlydı ve
bunların telberrühinde tavır ve hareket
tayı olmuştur. Bu parametreler şun-
lardır: a) Uluslararası ilişkilerde
"kutuplaşma" veya "bloklamalar-
dan" uzak durmak. b) Diplomasiyi bi-
rincil derecede önemli görmek. c) Bü-
yük devletlerle ilişkileri "frenleme-
celi" mertebeye tutmak ve sonu belli ol-
mayan ilişkilerle girişmemek. d) Müm-
kin olduğuna savaştan kaçınmak.

Büyük Devletler arasında 19. yy'in
sonunda oluşmakta olan "kamplar-
dan" birine katılması streki olarak
geçerindeki devlet richine tekin olun-
masına karşın Abdülhamid "meslek-i
bi-larafi"de sebat etmeye çalışmıştır.
1882'den sonra İngilizler'in artık
"dünyadaki tek devlet" değil de, "bir-

kaç devden biri" haline gelmesi bu po-
litikaya yardımcı olmuştur.

Diplomasiğin önemli somut askeri
güçtür yokluğunda büsbütün ön plana
çıkması. Diplomasiğin nekre kadri ol-
duğu Berlin Kongresi'nde görülmüş,
carpaşan taraflar bol kan ve para akı-
tıklarıyla kalmışlar, "seyirci" konu-
munda devletler ise önemli kazanımlar
diplomasi yoluyla elde etmişlerdir. Do-
laysia sultan Batı'ya karşı diploma-
siyi kullanması ve streki olarak Avru-
pa ülkelerine "beyneminel hukuk"u
vurgulayan çıkışlar yapmıştır. Tüm
uluslararası girişimlerde meşruyet öge-
sine önün verilmiş, Osmanlı Devleti'
nin "kadir hukuku" (geçmişten kay-
naklanan hakları) vurgulanmıştır.

Büyük devletlerle ilişkilerde
"dostluğun" kolaylıkla "hamile" dö-
nüşebileceğini bilen Abdülhamid bu tür
ilişkilerde bir "ast-üst" anlayışının hâ-
kim olmasından kaçınmıştır.
1877 Savaşı'ndan sonra Osmanlı
Devleti'nin çok uzun bir toparlanma
devresine ihtiyacı olduğunu görmüş ve
elinden geldiğince savaştan uzak dur-
muştur.

Em-i Hilâfet ve Panislâmizm (İttihad-ı İslâm)

Berlin Kongresi'nden sonra impara-
torluk tebaasında Müslüman çoğunlu-
ğun ortaya çıkmasıyla Osmanlı Devle-
ti önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Tan-
zimat döneminin "Osmanlılık" ideolo-
jisi dindir değil, coğrafi kökenlere göre te-
baayı sınırlamıyor, böylece birliktir ya-
rattıcağı umut ediliyordu. Abdülha-
mid döneminde ise tam tersine dindir te-
melere göre sınıflandırılan tebaa sul-
tan ve halifenin şahsına bağlı kalmıyo-
du. II. Abdülhamid'in dine bakışı en
başta politikti. Ondan önceki sultanla-
rın "halifelik" unvanını yeterince vir-
gülmadığını düşünüyör ve özellikle
Arap eyaletleriyle bağlarını sıklaştır-
mayı amaçlıyordu. Bu amaca hizmet-
ten Arap eyaletlerinin ulema ve memur-
ları imparatorluk tarihinde görülmemiş
derecede yüksek rütbelere terfi ettiril-
yor ve sultanın şahsi hizmetine alınıyo-
rd. Aynı nedenle Arap eyaletlerindeki
büyük tekke ve zaviyeye vergi ve asker-

lik mnafeeti tanınmıyor ve para yardı-
mı yapıyordu.

Anca, Hilâfet kurumunun vurgulan-
masıyla Panislâmizm arasındaki farkı
gözden kaçırmamak gerekir. "Em-i
Hilâfet" imparatorluğun kendi tebaa-
sı olan Müslümanlara yönelik bir poli-
tik araçtır. Panislâmizm ise imparator-
luğun kendi tebaası olmayan ve çoğu
kez Hristiyan devletlerin somutgeleci
konumunda olan halklara yönelik bir
propaganda vasıtasıdır. II. Abdülha-
mid gibi gerçekçi bir devlet adamının
gerçekte ve pratik olarak dünya Müs-
lumanlarını birleştireceğine inandığını
düşünmek güçtür. Sultan için "devlet"
her zaman "din"den daha önemlidir.
Panislâmizm'in önde gelen savunucu-
larından Cemaledin Elgami'ye mesae-
feli davranılmış ve devlet hizmetine
alınması kendisinin streki ısrarına rağ-
men etelemiş, alındığı zaman da telif
görevler verilmiştir.

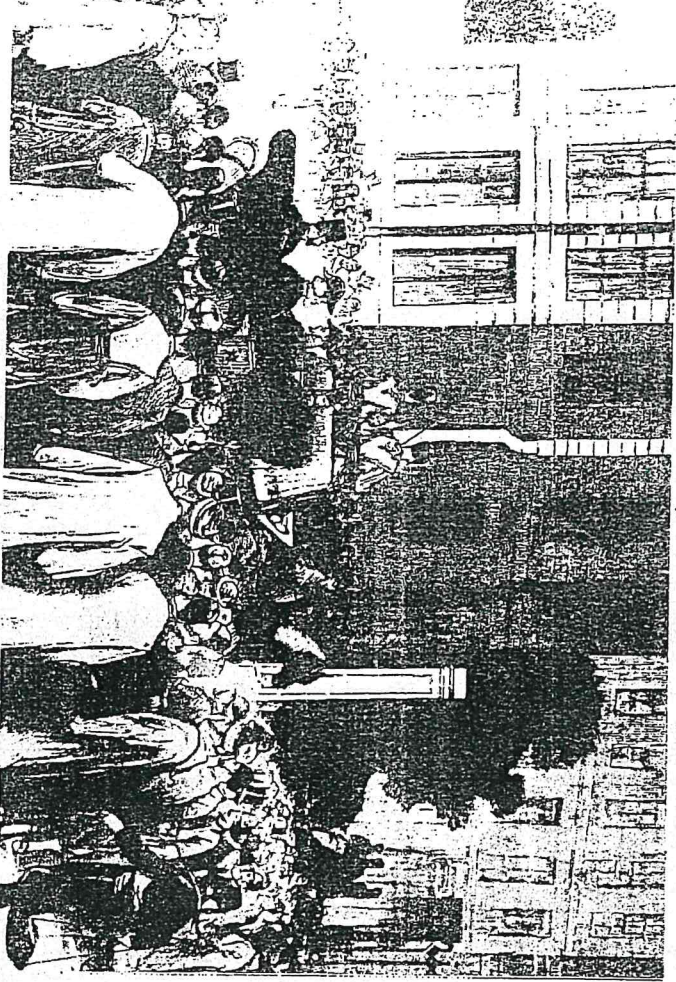
Abdülhamid'in tüm çabaları "devle-
tin kendi haline kalması" nı sağlıyayıp
Osmanlı Devleti'ne ve toplumu na to-
parlama olanakları sağlanmaya yöne-
litti. Ancak izlediği politika bir zaman
kızanma politikası olmaktan öteye gi-
dermedi. 20. yy'ın başlarında İngilizler,
Fransa ve Rusya'ya yaklaşılmaya başla-
mış ve bu da Abdülhamid'i giderek
güçlenen bir Almanya'ın nufuzunu
arzmaya itmştir. Ancak sultan Avru-
pa dengesi ni bozmayan güçlü, fakat
"sattıkocu" bir Almanya'ya, Bis-
marck'ın Almanyası'na yakınlık duy-
yor ve arada bir mesae bırakmaya
özen gösteriyordu. Fakat koşullar bu-
nun mümkün olmadığın gösterdi. Em-
sali görülenmiş bir savaşa giderek yak-
laşan dünyada safılar keskinleşiyor ve
"devletin kendi haline kalması" imkân-
sızlaşıyordu. □

KAYNAKÇA

- Abdülhamid, *Siyasi Hayatım*, İstanbul, 1984
- AKARLI Ergin Deniz, "The Problem of Ex-
ternal Pressures, Power Struggles and Budget-
ary deficits in Ottoman Politics under Abdu-
lhamid II (1876-1909): Origins and Solutions",
Pinceton Üniversitesi, Yayınlanmamış Dokto-
ra tezi, 1976
- B. Akbabaçlı, "Sultan Abdülhamid II and
Sheikh Abdullah Al-Sayidî", *Middle East
ern Studies* Cilt 15, Mayıs 1979
- BOZDAĞ İsmet, *Abdülhamid'in Halkı İçin*
İzleri, İstanbul, 1979
- ÇETİT Akşadın-Ramazan Yılmaz, *Sultan II
Abdülhamid Han: Devlet ve Memleket Göm-
lerim*, İstanbul, 1976
- KEDDIE N., "The Pan-Islamic Appeal: A Fe-
hmi and Abdülhamid II", *Middle Eastern Stu-
dies*, Cilt 3, Ekim, 1966
- MARDİN Şerif, *Jan Türkerim: Siyasi Fikirleri*
1892-1908, İstanbul, 1983
- ORTAYLI İhsan, *Osmanlı İmparatorluğunun
Alman Nüfuz*, İstanbul, 1983
- SHAW, Ezel and Stanford, *History of the Ot-
toman Empire and Modern Turkey*, Vol 11,
Cambridge University Press, 1977
- UZUNÇARSILI H., "İkinci Abdülhamid",
in *İngiliz Siyaseti dir mektupları* "J.D. Elibb-
yer Farklıları Tarih Dergisi, No VII, 1954

Arşiv Belgeleri:
Bağbakanlık Arşivi, Yıldız Ezaa evralı
Kasım 39 Evrak 1990 Zarf 131 Karton 116
Kasım 39 Evrak 2465 Zarf 131 Karton 116
Kasım 39 Evrak 847 Zarf 84 Karton 124

Hazine-i Evrak, Hariciye Arşivi
Dava 185 Siyasal-Berlin Kongresi

İNGİLİZ ÇIKARLARI: İngilizler, Kıbrıs için imzaladığı antlaşmadan sonra Doğu
Anadolı'da konsolosluklar açarak, bölge güvenliğini için imtiyazlar istemiş. II.
Abdülhamid bu isteklere karşı çıkmasına rağmen sonunda kabul etmek zorunda kalmış.
Ancak Berlin Kongresi'nde İngilizlerin desteğini sağlamıştı. Ancak Berlin'de
İngilizler destek yerine Osmanlıları daha fazla tavize zorladılar. Bu ise II.
Abdülhamid'in İngilizler'den küskün duymasına zemin hazırlıyordu. Yan sayı 10'da, İngiliz
isteklerinin kabulünde rol oynayan İngiliz Elçisi Henry Layard'ın bir görüşmeden sonra
elçiliğe dönerken, aite ise Berlin Kongresi'ne katılan Osmanlı delegasyonunu, (sağdan
solda) Sadullah Bey (Paşa), Mehmed Ali Paşa ve Aleksandr Karadonov.